

Njemački papa i hrvatski papagaj

Autor upozorava na vijest iz Života Lava IX. da je papa od kralja Dalamacije primio na dar papagaja. Iako je djelo doživjelo već brojna izdanja i komentare, u hrvatskoj historiografiji nije zamijećeno. U članku se iznose argumenti da je riječ o hrvatskom kralju Stjepanu II, čime se baca dodatno svjetlo na rane veze hrvatskih vladara s reformnim papinstvom.

Ključne riječi: papa Lav IX, Dalarmacija/Dalmacija, Stjepan II, papagaj koji govori

O hrvatskim vladarima prve polovice 11. stoljeća imamo vrlo malo podataka, tako da nam je svaki novi, ma kakvog značaja bio, dragocjen. To se odnosi i na priču o papagaju kojeg je najvjerojatnije hrvatski kralj poklonio papi Lavu IX. Priča je sadržana u djelu *Vita Leonis IX. Papae*.¹ Djelo nije nepoznato, jer je od 1615. do 1862. objavljeno devet puta, ali je dosad izmicalo zanimanju hrvatskih povjesničara.² Autor papina životopisa bio je netko iz njegova lotarinškog okruženja, ali se o njemu inače malo toga može reći. Svakako je djelo započeto još za papina života, ali je većina teksta napisana nakon njegove smrti, između 1058. i 1061. Za razliku od još nekoliko životopisa Lava IX, ovaj se ne bavi Brunom von Egisheim-Dagsburgom samo u vrijeme njegova papinstva, nego i prije, dok je bio biskup u Toulu.³

Kao što je poznato, Lav IX (12. veljače 1049 – 19. travnja 1054) bio je papa s kojim je u punom smislu riječi započela crkvena reforma.⁴ Iako ga je za papu odabrao car

- 1 *Monumenta Germaniae historica, Scriptores rerum germanicarum in usum scholarum separatim editi, vol. LXX, Die Toulser Vita Leos IX*, ur. Hans Georg Krause u suradnji s Detlevom Jasperom i Veronikom Lukas, Hannover 2007, 190-193. Djelo je sačuvano i objavljeno u nekoliko varijanti. Pregled rukopisa, izdanja i odnosne literature u: *Regesta imperii*, RI III,5,2 n. 482, Regesta Imperii Online, URI: http://www.regesta-imperii.de/id/1049-00-00_60_0_3_5_2_154_482 (posjet 17.11.2018).
- 2 *Die Toulser Vita*, V. Djelo je objavljeno i u engleskom prijevodu: Ian S. Robinson, *The Papal Reform of the Eleventh Century: Lives of Pope Leo IX and Pope Gregory VII*, Manchester University Press 2004. Ovdje analizirani odlomak nalazi se na str. 135-136.
- 3 Isto, 5-6.
- 4 Hubert Jedin (ur.), *Velika povijest Crkve*, sv. III/1, *Od crkvenoga ranog srednjeg vijeka do grgurovske reforme*, Zagreb 1971, 397-402.

Henrik III, Lav je zahtijevao da ga potvrde rimski puk i svećenstvo, jer je smataro da samo oni imaju pravo birati vlastitog biskupa. U svojim je reformskim nastojanjima oštro osuđivao simoniju, a zalagao se za zabranu braka svećenika. U tom smislu treba tumačiti i dolazak njegovog izaslanika oko 1050. u Split, gdje je smijenio nadbiskupa Dabrala koji je bio oženjen i koji je u nadbiskupskom dvoru živio sa ženom i djecom.⁵

Godine 1053. osobno je poveo vojsku protiv Normana koji su osvajali Apuliju, ali je doživio poraz. Po povratku je 1054. uputio u Konstantinopol izaslanstvo koje je izazvalo crkveni raskol, ali Lav nije doživio povratak izaslanika.⁶

Lav IX. vjerojatno je bio dobro upućen u prilike ne samo u Hrvatskoj, nego i u njezinom okruženju. Na jednom od mnogobrojnih putovanja boravio je u Požunu, gdje se susreo s carem, a bio je i posrednik u sukobu Henrika III. s ugarskim kraljem Andrijom I.⁷ S obzirom na svoje veze s ugarskim dvorom, Lav je vjerojatno bio u kontaktu i s hrvatskim kraljem Stjepanom II, iako za to nemamo izravne potvrde.

Prema autoru papina životopisa, kralj Dalmacije (pod čime se, dakako, podrazumijeva kralj Hrvatske) je bio jedan od mnogih koji su htjeli doći pred papu, pa mu je kao poklon poslao čudesnog papagaja. Iako je autor isticao nevjerojatnu sposobnost ptice da bez poduke izgovara papino ime, pa čak i cijelu rečenicu o tome kako ide k papi, onima koji su čitali *Etimologije* Izidora Seviljskog to se i ne bi trebalo činiti tako čudnim. Izidor, naime, tvrdi da papagaj, koji potječe iz Indije, može naučiti izgovarati riječi, ali da po svojoj prirodi – dakle bez poduke – pozdravlja ljude s „Ave“. Izidorov odlomak o papagajima glasi:

„Psittacus Indiae litoribus gignitur, colore viridi, torque puniceo, grandi lingua et ceteris avibus latiore. Vnde et articulata verba exprimit, ita ut si eam non videris, hominem loqui putes. Ex natura autem salutatur dicens: ‘have’“⁸

(*Papagaj dolazi s obala Indije. Zelene je boje, s purpurnim ovratnikom, velikog jezika šireg no u drugih ptica. Izgovara artikulirane riječi, tako da bi, ako ga ne bi vidio, pomislio da govori čovjek. Po prirodi pozdravlja govoreći „Ave“.*)

Nema sumnje da je poklon bio izuzetan i da ga je nepoznati autor zbog toga i zabilježio.⁹ Anegdota sama po sebi nema neku poučnu svrhu, osim što bi se moglo tumačiti

5 *Toma Arhidakon, Povijest salonitanskih i splitskih prvosvećenika*, prir. Olga Perić, Mirjana Matijević Sokol i Radoslav Katičić, Split 2003, 64-67.

6 Jedin, *Velika povijest Crkve*, 402.

7 Ibid, 398; Gyula Kristó, *Die Arpadendynastie. Die Geschichte Ungarns von 895 bis 1301*, Szekszárd 1993, 90.

8 Izidor Seviljski, *Etimologije*, knj. 12, 7:24; <http://www.thelatinlibrary.com/isidore/12.shtml> - posjet 10.10.2017.

9 Papagaj je bio cijenjena ptica u srednjem vijeku, što zbog svoje egzotičnosti i orijentalnog porijekla, što zbog svojstava koja su mu pripisivana. Dakako, ne treba zanemariti niti vrijednost ptice koju nije bilo lako nabaviti. O tome da su papagaju pripisivana i ljekovita svojstva, te o njegovim spominjanjima u raznim vrelima na Zapadu u razvijenom srednjem vijeku, uključujući kronike, razne traktate i trubadursku poeziju: Xavier Renedo Puic, „El papagai i l’Orient (Notes sobre la historia del papagai a Ledat mitjana)“, *Annals de l’Institut d’Estudis Gironins*, vol. XLIX, 2008, 367-391.

da je papa zavrijedio osobitu Božju milost iskazanu kroz čudesno ponašanje papagaja, pa je vjerojatnije da je poklon sam po sebi u autorovim očima zavrijedio bilježenje.¹⁰ U svakom slučaju, nemamo razloga sumnjati u podatak o darovanom papagaju, a time i o vezi hrvatskoga kralja s reformnim papom.

Dosad se početak veza hrvatskih vladara s reformnim papinstvom vezao uz splitski crkveni sabor 1061, odnosno uz istragu koju je papa Aleksandar II. poveo u vezi s optužbom protiv Petra Krešimira IV. da je ubio svog brata Gojslava II.¹¹ Vijest o poklonjenom papagaju pomiče te kontakte nekoliko godina unatrag, u vrijeme Krešimirova oca. Priređivač izdanja Životopisa smatrao je da je Stjepan II (on ga, sljedeći stariju literaturu, navodi kao Stjepana I) do papagaja došao zahvaljujući svojim rodbinskim vezama s Orseolima.¹² Jesu li baš veze s odavno svrgnutom mletačkom dinastijom mogle biti od pomoći pri pribavljanju egzotične ptice ostaje upitno, ali priča ipak svjedoči o trgovini s Istokom koja je tekla uz hrvatsko-dalmatinsku obalu.

Ulomak iz *Života Lava IX.* glasi:

Dicitur etiam illis temporibus in finibus Apulie canis extitisse, qui latrando solitus erat humanis verbis „deus meus“ inclamare. Non autem est incredibile brutum animal in

-
- 10 Priređivač članka u Regesta imperii upozorio je na mogućnost da priča o papagaju nije prepričavanje stvarnog događaja, nego poučna priča s motivom govoreće životinje, kakvih je u srednjem vijeku bilo, a koje počivaju na biblijskoj priči o Balamovome magarcu (ili magarici). Međutim, zaključio je da je karakter teksta takav da se ipak može zaključiti da je riječ o opisu stvarnog darovanja. Vidi bilj. 1.
- 11 Trpimir Vedriš, „Crkva i vjerski život“, u: Zrinka Nikolić Jakus (ur.), *Nova zraka u europskom svjetlu. Hrvatske zemlje u ranome srednjem vijeku*, Zagreb 2015, 221.
- 12 *Die Toulser Vita*, 191. U istoj bilješci priređivač navodi mogućnost da se pod *rex Dalamarcie* možda misli na kralja Danske, Svena Estridsona (1047-1076), u hrvatskoj historiografiji poznatog po pismu koje mu je 1075. uputio Grgur VII, pozivajući ga da ovlada zemljom koja se nalazi blizu papine, a u kojoj su na vlasti neki heretici. Šišićevo mišljenje da se to odnosi na Hrvatsku uglavnom nije prihvaćeno, jer je vjerojatnije da je Grgur mislio na Normane u južnoj Italiji. Vidjeti: Ferdo Šišić, *Povijest Hrvata u doba narodnih vladara*, Zagreb 1925, 543. Robinson uopće ne uzima u obzir da bi se u Životopisu moglo raditi o kralju Dalmacije, već navodi da je riječ o Svenu (Robinson, *The Papal Reform*, 135). Iz tri se razloga ipak čini vjerojatnije da je papagaja papi poslao hrvatski kralj. Prvi je geografska blizina Dalmacije i Rima, drugi položaj Hrvatske i Dalmacije na trgovačkom putu kojim je luksuzna roba stizala s Istoka, a treći ime zemlje navedeno u tekstu koje svakako više podsjeća na Dalmaciju, nego na Dansku. U ranom srednjem vijeku postojao je, doduše, naziv *Danamarci* za Dance, ali nisam naišao na ime zemlje Danamarca. Za ime naroda, u kronici Adémara de Chabannesa (cca. 988-1034): Phillipus Labbe, *Nova Bibliotheca Manuscript[orum] Librorum, Tomus Secundus Rerum Aquitanicarum uberrima collectio*, Parisiis 1657, 172. U spomenutom pismu Grgura VII. danskom kralju papa ovoga naziva *rex Danorum*. Vidjeti: Erich Caspar (ur.), *Epistolae selectae in usum scholarum ex monumentis Germaniae historicis separatim editae*, t. II, fasc. I, *Gregorii VII registrum lib. I-IV*, Berlin 1920, 192. U imenu *Dalamarca* stoga je pouzdanije prepoznati Dalmaciju nego Dansku. Većina priređivača rukopisa, kao i neki prepisivači, opredijelili su se za tu varijantu, iako se ponekad pojavljuje i Danska. Vidi: *Regesta imperii* (kao u bilj. 1). Xavier Renedo Puic u navedenom članku također misli da je u *Životopisu Lava IX.* riječ o kralju Dalmacije. Renedo Puic, „El papagai i l’Orient“, 377: „Segons aquesta biografia, un rei de Dinamarca o, el que és més probable, de Dalmàcia, va regalar-li un papagai tan loquaç que quan el duien cap al palau papal anava dient, sense que ningú li ho hagués ensenyat, a tothom qui trobava pel camí: ‘Vaig a veure el Papa!’“

ea regione dei misericordiam quoquo modo invocasse, dum certum est Christianam religionem ibidem pene omnino deperisse incolisque illius patrie aliene potestati subditos esse, ut ad invocationem superni auxilii saltem irrationabilis e pecudis excitarentur voce. Fama igitur eximie laudis eius usquequaque propalata preter solitum multos animabat ad visenda summi apostolorum principis limina, qui omnes eius recreabantur consolatione et roborabantur benedictione. Si quibus autem obstabat impossibilitas eius frui presentia, cum fide ei propria dirigebant xenia recepturi ab eo apostolice benedictionis donaria. Illud etiam habebat consuetudinarium cum aliis bonis actibus, quia, si quid apostolico more suis offerebatur pedibus, nichil patiebatur in suos suorumve expendi usus, sed cuncta pauperum largiebatur necessitatibus. Inter multos ergo, qui eius ambiebant presentiam invisere, rex Dalamarcie transmisit illi avem, psitacum, in munere, in quo quedam divina apparuit gratia ammirabili virtute. Quamvis enim quedam aves humana formare verba discant magistra fame, hec tamen, ut fertur, nullo cogente toto itinere, dum ad domnum presulem deferretur, „ad papam o vado“ recinebat et mox, ut ei est presentata, nemine docente voce dulcisona „papa Leo“ inclamabat. Si quando etiam hic venerandus pastor exteriorum dispositione lassatus sese in secreto conclavi reciperet aut forte nimis sollicitudinibus afflictum eius animum aliqua mestitudo artaret, hec illius egritudinis levamen frequenter aderat et concinne ac recise „papa Leo“ resonans robor illi mentis excitabat. Nec videatur reprehensibile cuiquam hunc iustum in sui consolatione huius avis usum modulamine, cum legamus beatum Augustinum pro exitu sue matris inconsolabiliter lamentantem musicam melodiam ad lenimen meroris sibi adhibuisse sanctumque Antonium rigori monastico aliquantulum oblectamenti certo tempore concessisse. Hec etiam fertur pre nimio merore in sepulchrum eius cecidisse et mortuam esse, quasi post eum vivere nollet.

U prijevodu:

Govori se također, da je u ono vrijeme u Apuliji bio pas koji je lajući poput čovjeka običavao izgovarati riječi „Bože moj“. Nije nevjerovatno, da upravo u tom kraju nerazumna životinja na bilo koji način zaziva Božju milost, jer je sigurno da je kršćanska vjera tamo gotovo potpuno nestala i da su stanovnici te zemlje podređeni stranoj vlasti, tako da su tek glasom nerazumne životinje morali biti potaknuti na zazivanje višnje pomoći. Glas se, dakle, o njegovoj (papinoj – N. B.) izvanredno slavnoj djelatnosti posvuda proširio i više nego inače navodio ljude da dođu na vrata vrhovnog apostola, gdje su se svi osnažili njegovim tješanjem i ojačali njegovim blagoslovom. Ako je netko bio spriječen uživati u njegovoj prisutnosti, s vjerom su mu slali vlastite poklone, očekujući od njega dar apostolskog blagoslova. On je, uz druge dobre postupke, imao običaj da ako netko pred njegove noge položi kakav poklon, ne dopusti da se išta od toga potroši za njega ili njegove, nego je sve utrošio za potrebe siromašnih. Među mnogima, dakle, koji su nastojali doći pred njega, kralj Dalmacije mu je na dar poslao pticu, papagaja, na kojem se kroz zapanjujuću sposobnost očitovala Božja milost. Iako, naime, neke ptice nauče izgovarati ljudske riječi kada im je glad učiteljica, ovaj je pak, kako izvještavaju, a da ga nitko na to nije poticao, cijelim putem dok su ga vodili gospodinu crkvenom poglavaru, ponavljao „idem k papi“ i čim mu je bio predan, a da ga nitko nije naučio, milozvučno je povikao „papa Lav“. Kada bi se ovaj štovani pastir, umoran od obavljanja vanjskih dužnosti, povukao u svoju privatnost ili kada bi možda tjeskoba tištala njegovo srce opterećeno mnogim uzbuđenjima, bio je ovaj papagaj često pomoć protiv

takve žalosti; glasao se svojim elegantnim i odsječnim „papa Lav“ i time mu budio dušu. Nikome se ne treba činiti za osudu da se ovaj pravednik za utjehu služio pjevanjem ove ptice, jer čitamo da se je i blaženi Augustin, dok je zbog smrti majke neutješno naricao, služio melodioznom muzikom za ublažavanje svoje tuge, a i sv. Antun je u monastičkoj strogoći dopuštao u određeno vrijeme neku razonodu. Potvrđuju i to da je papagaj zbog velike boli pao u njegov (papin – N. B.) grob i umro, kao da nakon njega više nije htio živjeti.

SUMMARY

German Pope and Croatian parrot

The *Vita Leonis IX. Papae* contains the story about a king of *Dalamarca* who wished to be received by the Pope and therefore sent him a talking parrot as a gift. Although it is possible that the story is simply another version of the legends about talking animals, it is more probable that it reports about a real event. The author supports some of the editors and commentators of the manuscript who believe that the king of *Dalamarca* was actually the king of Dalmatia, i. e. Croatia, Stephen II, and not the ruler of Danemark. Arguments in support of this opinion are the vicinity of Dalmatia to Rome, its position on the trade route to the Levant and the usual title of *rex Danorum* for the ruler of the Danes. If this presumption is valid, the story would shed new light on the early relations of the Croatian rulers with the reform papacy.

Keywords: pope Leon IX, Dalamarcija/Dalmacija, Stjepan II, talking parrot, Stjepan II